

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК МОРСЬКИХ ПОРТІВ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

MAIN INFLUENCE FACTORS ON STRATEGIC DEVELOPMENT OF SEA PORTS OF UKRAINE AT THE PRESENT STAGE

У статті розглянуто основні фактори впливу на стратегічний розвиток морських портів України на сучасному етапі розвитку. Визначено основні переваги та можливості функціонування й розвитку морських портів України. Зазначено основні чинники, які стримують необхідний рівень функціонування й розвиток портів як елемента інфраструктури національної економіки. На основі аналізу, узагальнення та систематизації наукових джерел висвітлено напрями вдосконалення стратегічного управління розвитком морських портів України.

Ключові слова: державне управління, стратегічний розвиток, морські порти України, національна економіка, морська інфраструктура, державні цільові програми.

В статье рассмотрены основные факторы влияния на стратегическое развитие морских портов Украины на современном этапе развития. Определены основные преимущества и возможности функционирования и развития морских портов Украины. Указаны основные факторы, которые стимулируют необходимый уровень функционирования и развитие портов как элемента инфраструктуры национальной экономики.

На основе анализа, обобщения и систематизации научных источников освещены направления совершенствования стратегического управления развитием морских портов Украины.

Ключевые слова: государственное управление, стратегическое развитие, морские порты Украины, национальная экономика, морская инфраструктура, государственные целевые программы.

The article considers the main factors influencing the strategic development of the sea ports of Ukraine at the present stage of development. The main advantages and possibilities of functioning and development of sea ports of Ukraine are determined. The main factors that restrain the necessary level of functioning and development of ports as an element of the national economy's infrastructure are noted. On the basis of analysis, generalization and systematization of scientific sources the directions of improvement of strategic management of development of sea ports of Ukraine are highlighted.

Key words: public administration, strategic development, sea ports of Ukraine, national economy, maritime infrastructure, state target programs.

УДК 656.615.477

Іванов Г.С.

здобувач кафедри управління персоналом та економіки підприємства
Донецький державний університет управління

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аналіз стану й показників розвитку морських портів України дає змогу ідентифікувати й оцінити потужність дії основних факторів впливу на стратегічний розвиток морських портів України на сучасному етапі розвитку. Забезпечення комплексного розвитку морських портів України, проголошене метою Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року [1], передбачається здійснювати на основі виявлених переваг, умов розвитку портової галузі, проблем її функціонування, викладених у згаданому документі. Разом із тим коло переваг і проблем морської галузі й, зокрема, функціонування морських портів може бути значно розширене за рахунок систематизації й узагальнення результатів досліджень вітчизняних науковців і практиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі оцінювання та аналізу основних факторів впливу на стратегічний розвиток морських портів України на сучасному етапі присвячено праці таких учених і дослідників, як Н. Дубовик [2], О. Карпенко [3], А. Мишко [4], А. Мишко [5], Р. Мансуров [6], О. Мельниченко [7] та ін.

Метою статті є аналіз основних факторів впливу на стратегічний розвиток морських портів України на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Серед конкурентних переваг функціонування й розвитку морських портів України натеper можна виокремити високий експортний потенціал вантажів чорних металів, вугілля, залізородного концентрату, зернових, які мають найбільший потенціал для зростання; значні потужності з перевалки вантажів; наявність потенціалу для збільшення вантажопотоків; географічне розташування, вигідне для забезпечення транзитний потоків з СНД і по Чорному морю; законодавче забезпечення залучення інвестицій у галузь; професіоналізм і висока здатність до навчання спеціалістів портової галузі; одна з кращих у світі систем підготовки морських спеціалістів.

Поряд із цим можуть бути визначені основні чинники, які стримують необхідний рівень функціонування й розвиток портів як елемента інфраструктури національної економіки (таблиця 1). Окремо варто зауважити, що вплив визначених чинників спостерігається протягом багатьох років, усунути його поки не вдалося. Водночас світові глобалізаційні та інтеграційні процеси й тенденції, а також складна суспільно-політична та, як наслідок, економічна ситуація в країні створюють нові фактори й змінюють вектори дії наявних факторів розвитку, що потребує їх аналізу та

подальшого врахування в процесі державного стратегічного управління розвитком морських портів України.

Вибір методу виявлення й аналізу впливу ключових факторів розвитку вітчизняних морських портів ускладнюється кількома специфічними аспектами. По-перше, можливість використання кількісних методів, зокрема статистичних, покликаних виявити закономірності динаміки показників функціонування морських портів України, обмежена кардинальною зміною умов їх функціонування у 2013–2014 рр. Ця зміна спричинена анексією Кримського півострова, на якому розташовані п'ять морських портів у містах: Євпаторія, Керч, Севастополь, Феодосія, Ялта, що призвело до втрати одних і перерозподілу інших вантажопотоків.

По-друге, відбувся розрив окремих господарських і зовнішньоекономічних зв'язків, що також позначилося на обсягах вантажопотоків. Це призвело до переламу усталених закономірностей функціонування й розвитку морських портів України.

По-третє, формування нових тенденцій перебуває на початковій стадії, не дає достатньої статистичної бази для аналізу. За таких

умов використання параметричних методів аналізу не видається можливим.

З огляду на викладене, виникає необхідність удосконалення методичних засад аналізу впливу різноспрямованих і нестабільних зовнішніх і внутрішніх факторів на розвиток морських портів України.

Стосовно напрямів удосконалення стратегічного управління розвитком морських портів України, варто зазначити таке.

По-перше, серед функцій стратегічного управління в тому числі розвитком морських портів України, до яких зараховують цілепокладання, планування стратегії, організацію виконання стратегічних планів, координацію дій щодо реалізації стратегічних завдань, мотивацію на досягнення стратегічних результатів, контроль за процесом виконання стратегії, особливого значення набуває функція цілепокладання.

Функція цілепокладання в загальному розумінні реалізується як процес формування мети, її розгортання в часі й у цьому інформаційному просторі на основі врахування особливостей діяльності, в ході якої передбачається досягнення поставленої мети. Визна-

Таблиця 1

Недоліки та загрози функціонування й розвитку морських портів України

<i>Недоліки:</i>	<i>Загрози:</i>
<ul style="list-style-type: none"> – зниження рівня прибутковості морських портів у зв'язку зі значним зносом основних засобів (більше як 70 відсотків); – повільне оновлення основних фондів морських портів, невідповідність їх технічного рівня вимогам щодо надання послуг зі здійснення операцій з вантажами; – відсутність дієвого механізму залучення приватних інвестицій для розвитку морських портів і захисту прав інвесторів; – зменшення обсягу транзитних вантажопотоків у зв'язку з недостатньо розвинутою інфраструктурою морських портів (зокрема недостатньою глибиною та довжиною причалів), низькою якістю виконання навантажувально-розвантажувальних робіт, довгостроковістю здійснення процедури оформлення транзитних документів; – недосконалість законодавства з питань митного оформлення, перетинання державного кордону; – зниження рівня завантаженості морських портів у зв'язку зі зменшенням обсягу транзитних вантажопотоків. 	<ul style="list-style-type: none"> – неузгодженість дій щодо нарощування перевантажувальних потужностей і, як наслідок, недоброросвісна конкуренція між вітчизняними морськими портами; – нарощування потужностей у морських портах країн Чорноморського басейну та Прибалтики, уживання щодо них протекціоністських заходів, розширення переліку послуг зі здійснення операцій з вантажами, реалізація сприятливої тарифної політики для залучення додаткових транзитних вантажопотоків; – збільшення кількості спеціальних економічних зон у морських портах країн Чорноморського басейну; – зниження попиту на продукцію вітчизняного виробництва (сталь, залізорудний концентрат) на світовому ринку; – зменшення обсягів експортних вантажопотоків через морські порти у зв'язку з перевезенням вантажів іншими видами транспорту (автомобільним, залізничним); – обмеження на перевалку вугілля, залізорудного концентрату й хімічних вантажів морськими портами, розміщеними в межах міста, згідно з міжнародними екологічними стандартами; – відсутність чіткої спеціалізації морських портів за видами вантажів, що призводить до їх неефективної перевалки; – нерозвинута транспортна інфраструктура в морських портах і на під'їзних шляхах; – низький рівень міжгалузевої координації діяльності із забезпечення розвитку транспортної інфраструктури, що призводить до роз'єднання єдиного транспортного потоку, нераціонального використання ресурсів і зниження ефективності використання транспорту; – низький рівень інформатизації транспортних процесів та інформаційної взаємодії з галузями національної економіки; – неможливість здійснення повномасштабної оптимізації діяльності морських портів у зв'язку з високим рівнем витрат на утримання об'єктів соціальної інфраструктури; – низький рівень технічної безпеки в морських портах

чення цілей держави становить основу всієї її діяльності, окреслює перспективи управлінні розвитку на певний період. Виходячи із цього, під час цілепокладання враховується як притаманна суб'єктові управління (державній владі) система цінностей, так і розуміння ситуації, процесів розвитку та прагнень об'єкта управління (суспільства), його сучасного стану й тенденцій розвитку. Визначення цілей держави – це насамперед визначення пріоритетів на рівні основних напрямів її діяльності, тобто на найвищому рівні її пріоритетів, який на певний час визначає подальше спрямування державної діяльності, зокрема державного управління, використання наявних ресурсів держави; її стан; ставлення до неї інших держав світу, що утворюють зовнішнє середовище; зрештою, її успішний розвиток і пов'язане із цим майбутнє. Цілепокладання як загальна функція управління реалізується для здійснення державного управління як на загальнодержавному, так і на регіональному й галузевому рівнях.

Принциповий вибір головної мети держави та її основних складників, з одного боку, визначає генеральні напрями державної діяльності, а з іншого – потребує їх конкретизації як у просторі, так і в часі. Із цією метою здійснюється структуризація цілей держави, як правило, у формі класичної ієрархічної структури типу дерева. Ідеали (місії), макроцілі (політичні, економічні, соціальні, духовні) та цілі (конкретні бажані результати в різних сферах суспільної діяльності), відповідно, утворюють три основні рівні бачення цілей держави [8].

Функціонування й розвиток морських торговельних портів України як елемента транспортної інфраструктури національної економіки є засобом реалізації стратегічних цілей не тільки на мікрорівні, а й на мезорівні (територія розташування порту, транспортна галузь) і на макрорівні (розвиток національної економіки). Особливість стратегічного управління розвитком морських портів полягає в тому, що превалювання загальнодержавних цілей при цьому забезпечується, на відміну від багатьох інших сфер суспільного життя, як правовими й економічними методами державного управління, так й адміністративними практично рівною мірою.

Виходячи з викладеного, особливої ваги набуває узгодженість цілей стратегічного розвитку морських портів України з цілями вищих рівнів ієрархії, які визначатимуть економічну політику держави, пріоритети зовнішньоекономічних зв'язків країни, її участь у певних інтеграційних утвореннях, горизонтальну та вертикальну кооперацію, що, зрештою, як

забезпечує формування власних вантажопотоків України (експорту й імпорту), так і визнає розвиток транзиту, включаючи траєкторію та потужність вантажопотоків. Отже, виникає необхідність у посиленні взаємодії між заінтересованими міністерствами й іншими центральними органами виконавчої влади в процесі формулювання цілей стратегічного розвитку морської галузі, зокрема морських торговельних портів України, що передбачає розвиток форм і методів такої взаємодії, поліпшення організаційно-управлінських процедур тощо.

По-друге, як зазначають А. Мишко [5], Р. Мансуров [6], конкурентоспроможність підприємства є показником відносним. Базою для порівняння при цьому слугують аналогічні показники конкурентоспроможності ідеальних (еталонних) підприємств або портів-конкурентів. Крім того, конкурентоспроможність підприємства, на думку авторів, є властивістю об'єкта, який характеризується ступенем задоволення ним конкурентної потреби порівняно з іншими об'єктами, що представлені на ринку; здатністю підприємства витримувати конкуренцію з аналогічними об'єктами, присутніми на ринку [5; 6]. Отже, узгодженість цілей стратегічного розвитку морських портів України із цілями вищих рівнів ієрархії дасть змогу окреслити коло потенційних портів-конкурентів, порівняно з якими мають бути досягнуті конкурентні переваги, що дає змогу підвищити ефективність і результативність стратегічного управління розвитком морських портів країни.

По-третє, конкурентоспроможність підприємства визначає величину й ефективність використання всіх видів ресурсів [5; 6]. Ефективність являє собою показник успішності функціонування системи для досягнення запланованих результатів [9; 10]. Отже, такий підхід до розуміння сутності конкурентоспроможності прямо пов'язує цілі й ресурси, витрачені на їх досягнення. Результативність ресурсного (в тому числі фінансово-бюджетного) таргетування розвитку морського порту підвищується мірою чітко визначених стратегічних цілей і місця морського порту в реалізації стратегії соціально-економічного розвитку країни.

По-четверте, морські торговельні порти виступають не тільки як підприємства, що мають стратегічне значення для економіки України, а і як найпотужніші бюджетоутворюючі підприємства відповідного регіону. Вони мають велике, а іноді визначальне, структуроутворююче значення для господарського механізму адміністративно-територіальної

одиниці. За таких умов заходи державної підтримки розвитку морського порту стають основою розв'язання низки проблем соціально-економічного розвитку регіону або міста. З іншого боку, результати реалізації державних цільових програм (далі – ДЦП), спрямованих на забезпечення розвитку території, сприяють підвищенню рівня конкурентоспроможності самого морського порту. З огляду на це, в системі функцій стратегічного управління розвитком морських портів функція організації виконання стратегічних планів потребує підвищеної уваги до державного планування, складником реалізації якого є державне програмування.

Закон України «Про державні цільові програми» [11] закріплює широкий спектр ДЦП за їх спрямованістю, що перетворює їх на досить потужний інструмент стратегічного управління розвитком морських портів України, потенціал якого, однак, натепер використовується неповною мірою.

Важливо відзначити, що інтереси території розташування порту (міста, регіону) в процесі державного програмування гарантуються статтею 6 Закону України «Про державні цільові програми» [11], яка проголошує, що поряд із Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади, Національним банком України, Національною академією наук України ініціювати розроблення державної цільової програми, розробляти та проводити громадське обговорення концепції програми можуть Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, Київська й Севастопольська міські ради, Рада міністрів Автономної Республіки а Крим, обласні, Київська й Севастопольська міські державні адміністрації.

По-п'яте, наявність в Україні трьох типів портів – порт-хаб, диференційовані й нішеві порти – вимагає поглиблення диференціації методів, інструментів і важелів стратегічного управління розвитком морських портів України.

О. Мельниченко, узагальнюючи сучасні погляди на структуру методів державного управління, за формами впливу виділяє прямі й непрямі методи, а за способом впливу – нормативно-правові, економічні, організаційні, адміністративні, соціально-психологічні [7], зазначаючи, що прямі методи безпосередньо впливають на стан об'єкта управління, а непрямі характеризуються опосередкованим впливом, оскільки передбачають створення сприятливих умов для його функціонування та розвитку.

Найбільшу можливість диференціації методів впливу держави на стратегічний розвиток морських портів України дають економічні методи, до яких зараховують [12] податкове

стимулювання, трансформацію власності, оренду й концесію, пільгове кредитування, зниження ставок рефінансування, цільове бюджетне фінансування, державне замовлення, дотації, субсидії, регулювання цін, митні обмеження, державне соціальне страхування тощо. Така диференціація уможливорює найбільш повне урахування особливостей морського порту як об'єкта стратегічного управління, умов і перспектив його розвитку, місця в транспортній системі України, взаємодії з навколишнім середовищем, потреби в ресурсах розвитку тощо. Разом із тим протилежним полюсом диференціації методів державного впливу стає ускладнення системи управління, необхідність оновлення правил і процедур взаємодії різних рівнів управління, розширення інформаційно-аналітичної бази прогнозування розвитку морських портів. Однак «точковий», чітко спрямований вплив держави на процеси стратегічного розвитку морських портів дасть змогу підвищити його ефективність.

Висновки. Отже, сформульовано методичні положення, що розкривають науковий підхід до підвищення дієвості державного управління розвитком морських портів України:

- посилення взаємодії між центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в процесі цілепокладання розвитку морського порту України і його ресурсного таргетування;
- забезпечення конкурентних переваг морських портів України на основі цілеспрямованого формування товаропотоків і розвитку міжнародних транспортних коридорів територією України;
- посилення функцій державного планування і програмування розвитку морських портів України на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць;
- диференціація методів, інструментів і важелів державного управління розвитком морських портів України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.07.2013 № 548-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/548-2013-p> (дата звернення: 03.09.2018).
2. Дубовик Н.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємств сервісної діяльності на морському транспорті. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2012. № 4 (41). С. 166–185.
3. Карпенко О.О., Продченко Г.Ю. Аналіз транзитних перевезень вантажів через морські торговельні порти України. URL: [http://www.maritime.kiev.ua/uploads/Jurnal/3\(15\)/narezka/Vnutr_3_15__-2012__123_.pdf](http://www.maritime.kiev.ua/uploads/Jurnal/3(15)/narezka/Vnutr_3_15__-2012__123_.pdf) (дата звернення: 03.09.2018).

4. Мишко А.М. Зарубіжний досвід реалізації ефективних механізмів розвитку морських портів. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 17. С. 141–144.

5. Мишко А.М. Державна політика розвитку морських портів України. Економіка та держава. 2014. № 10. С. 145–148.

6. Мансуров Р.Е. Об экономической сущности понятий «конкурентоспособность предприятия» и «управление конкурентоспособностью предприятия». Маркетинг в России и за рубежом. 2006. № 2 (25). С. 91–94.

7. Мельниченко О.А. Методи та засоби державного регулювання рівня та якості життя населення. Державне будівництво. 2006. № 1. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/index.html> (дата звернення: 03.09.2018).

8. Освіта. Допоміжні та додаткові матеріали. URL: <http://subject.com.ua/political/governance/157.html> (дата звернення: 04.09.2018).

9. Гупало А.О. Визначення змісту понять «ефект», «ефективність» і «результативність». Проблемы формирования новой экономики XXI века: материалы V Международной научно-практической Интернет-конференции. URL: http://www.confcontact.com/20121221/3_gupalo.htm (дата звернення: 05.09.2018).

10. Рац О.М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства». Економічний простір: зб. наук. праць. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. № 15. С. 275–285.

11. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2014 № 1621-IV. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (дата звернення: 05.09.2018).

12. Райсберг Б.А. Государственное управление экономическими и социальными процессами. Москва: ИНФРА-М, 2013. 384 с.